

1918

Poznámka k Masarykovu pojetí První republiky

Erazim Kohák (Boston, U.S.A.)

Pro Masaryka bylo základem národního programu budování národa — výchova lidí k mravní opravdovosti a lidské vyspělosti, k svěbytnosti, odpovědnosti, pravdivosti, demokracii. Jaci budeme lidé, takovou budeme mít společnost, takový budeme národ. Je marné svrhnout Habsburky, pokud ponese me rakušáctví v sobě. Nadstavba demokracie — strany, volby, parlament — samy o sobě demokracii nevytvoří, pokud nebudou výrazem té demokracie v nás, naší vlastní demokratičnosti. Skutečná demokracie mu začíná v nás, v lidských postojích, v celé řadě vlastností, které vytvářejí prostor pro lidský růst a rozvoj mravní osobnosti. Patří mezi ně ochota podřídít vášně rozumu; vyslechnout druhého, vzít v potaz jeho přínos, s úctou k jeho svěbytnosti a svobodě. Je to ochota k odpovědnosti za sebe i za věci veřejné — chápání společnosti jako vlastní odpovědnosti, ne jako vrchnosti, od níž se poddaný čeho dožaduje či se proti ní bouří. Masaryk ve všem svém myšlení staví proti sobě mentalitu poddaného a mentalitu svobodného člověka. Smyslem vši výchovné práce i předpokladem svobody je vytvářet lidi zdravé, silné, sebevědomé, lidi opravdové, poctivé vůči sobě i druhým, ochotné hledat pravdu a v poznané pravdě vytrvat.

To je, co pro Masaryka ospravedlňuje naše obrození. Znovuvzkříšení vymírajícího jazyka bylo nesmírně nákladné a obtížné — a kdyby češství mělo být jen rakušáctvím v českém překladu, nestálo by to za to. Smyslem obrození je, že vytváří možnost mravní obrody, možnost vychovat v našich zemích národ lidí opravdových, schopných svobody a odpovědnosti, lidí demokratických. Nestáčí český stát, nestačí obyvatelstvo hovořící českým jazykem se všemi zvláštnostmi kuchyně a mravů. Jde tu o národ český a slovenský, který se v každém z nás hlásí k tomu, co je na našich dějinách nejvyšší, k mravní a společenské vyspělosti, kterou Masaryk označuje pojmem humanita.

Tedy program mravního růstu a lidské vyspělosti jako základ národního programu — jenže to není pro Masaryka jen naše zvláštnost. V růstu člověka, lidí i lidstva, k mravní a lidské vyspělosti nachází Masaryk smysl dějin vůbec. Pokrok — a Masaryk byl natolik synem své doby, že o "pokroku" mluví bez váhání — není otázkou techniky či objektivní společenské organizace, ač v obou se projevuje, nýbrž lidského vyspívání.

Pokud dějiny vůbec smysl mají — a o tom Masaryk nepochybuje — je to smysl lidského vyspívání k svobodě, k vyspělosti. Ve svém stáří, po válce, Masaryk občas podléhá tehdejší tendenci vidět tento vývoj povrchně, optimisticky počítat, kolik království bylo nahrazeno republikami. Nástup totalitních režimů pak se mohl jevit jako popření Masarykovy téze. Masarykovo celoživotní dílo — nezapomínejme, že Masaryk šel do odboje ve věku, kdy většina lidí jde do penze! — svědčí o daleko hlubším porozumění. Republika může být nadstavbou lidské a společenské vyspělosti, avšak tato vyspělost sama, v lidech, v nás, je smyslem dějin i naším předním úkolem. Tu se prolíná smysl našeho obrození se smyslem evropských dějin, a první námět Masarykova myšlení s druhým: ten druhý motiv se týká postavení českého a slovenského národa v Evropě. Obrození představuje zamítnutí germanizační alternativy. Masaryk sám zamítá panslovanskou alternativu “východní” — a dnes velmi dobře víme, proč. Hledá tedy třetí alternativu v československé svébytnosti. Kdyby ta však sestávala jen z jazykových či návykových zvláštností, měla by jen lokální, folkloristický význam a nestála by za obětí, které naší svébytnosti přináší generace za generací.

Odtud Masarykův druhý důraz, na husitství a především bratrství. Z perspektivy dnešní situace, tu prudce odlišné od situace před sto lety, se tento důraz jeví jako základní chyba. Důraz na reformaci a bratrství prý omezuje čečství jen na jednu složku národa, na jedno poměrně nedlouhé období našich dějin. Dnes nám je jasné, že nejen bratrství, nýbrž naše křesťanství jako celek představuje myšlenku svébytně českou a zároveň obecně evropskou. Naše západní, římské křesťanství: tradice svatováclavská, do níž reformace a bratrství zapadají jako dialektická složka, nikoliv jako popření. Celá naše křesťanská tradice, svatováclavská i reformační, dnešní katolická i evangelická — a náš podíl na všech velkých hnutích evropského ducha — jsou výrazem nejen našeho vzepjetí k mravní vyspělosti, nýbrž i naší svébytné účasti v evropské kultuře.

To však nepovažují za popření Masarykovy koncepce československého evropanství. Nezapomínejme, že Masaryk psal v druhé polovině devatenáctého století, kdy v habsburských državách byla katolická církev opravdu státní institucí, kterou stát systematicky zneužíval pro své ideologické účely. Jsem přesvědčen, že i pod fasádou klerikální státní ideové správy dál a vždy žila i tradice české katolické zbožnosti; Balbín, naši vlastenečtí kněží a věřící jsou mi důkazem. Ostatně Masaryk to sám uznává: i v přednáškách, které platí za nejvyhraněnější “proti-katolické,” nebouří proti katolicismu, nýbrž proti protireformaci, tedy proti habsburskému úsilí o prosazení absolutismu ve všech svých državách, které koptovalo a využívalo víru a církev. Do jaké míry byla Masarykova kritika oprávněná před sto lety, to musí posoudit historikové. Zjevně se však nevztahuje na živou víru a církev, které dnes vyrůstají mezi námi a v nás. Masarykův program mravní vyspělosti a svébytného československého evropanství se už nejeví jako dílčí, nýbrž skutečně jako národní: vytvořit předpoklady demokracie v nás a naší svébytnosti v Evropě.